

UTJECAJ LOKALNIH AKCIJSKIH GRUPA NA RURALNI RAZVOJ KROZ TIP OPERACIJE 7.4.1. UNUTAR PODMJERE 19.2.

Majdandžić, Tomislav

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Križevci college of agriculture / Veleučilište u Križevcima**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:185:330950>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Križevci University of Applied Sciences](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
VELEUČILIŠTE U KRIŽEVCIMA

Tomislav Majdandžić, student

**UTJECAJ LOKALNIH AKCIJSKIH GRUPA NA
RURALNI RAZVOJ KROZ TIP OPERACIJE 7.4.1.
UNUTAR PODMJERE 19.2.**

ZAVRŠNI RAD

Križevci, 2023.

REPUBLIKA HRVATSKA

VELEUČILIŠTE U KRIŽEVCIMA

Stručni prijediplomski studij *Poljoprivreda*

Tomislav Majdandžić, student

**UTJECAJ LOKALNIH AKCIJSKIH GRUPA NA
RURALNI RAZVOJ KROZ TIP OPERACIJE 7.4.1.
UNUTAR PODMJERE 19.2.**

ZAVRŠNI RAD

Povjerenstvo za obranu i ocjenu završnog rada:

1. dr. sc. Sandra Kantar, prof. struč. stud.	predsjednica Povjerenstva
2. dr. sc. Kristina Svržnjak, prof. struč. stud.	mentorica i članica Povjerenstva
3. Dragutin Kamenjak, dipl. ing., v. pred.	član Povjerenstva

Križevci, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PREGLED LITERATURE	2
2.1. LEADER	3
2.2. Lokalne akcijske grupe	6
2.3. Program ruralnog razvoja 2014. – 2020. godine	9
2.4. Tip operacije 7.4.1.	10
3. MATERIJAL I METODE	12
4. REZULTATI I RASPRAVA	14
4.1. Broj ukupno prijavljenih natječajna prema tipu operacije	14
4.2. Analiza tipa operacije 7.4.1. prema statusu zahtjeva	15
4.3. Status zahtjeva <i>konačno isplaćen</i> tipa operacije 7.4.1.	17
4.4. Primjeri projekata u statusu konačne isplate tipa operacije 7.4.1.	19
4.4.1. <i>Rekonstrukcija i opremanje sportskog doma „Turanovac“</i>	19
4.4.2. <i>Izgradnja pomoćne zgrade-spremišta Vatrogasnog doma Brckovljani</i>	21
4.4.3. <i>Uređenje parka u Subotici Podravskoj</i>	23
4.4.4. <i>Kulturni centar za mlade Jazavica</i>	25
4.4.5. <i>Izgradnja i opremanje tržnice u Jadranovu</i>	27
4.4.6. <i>Uređenje trga u Peračkom Blatu</i>	29
4.4.7. <i>Opremanje prostora kuhinje u Dječjem vrtiću Vinkuran</i>	30
4.4.8. <i>Projekt krajobraznog uređenja parka „Đardin“ u Grohotama</i>	31
5. ZAKLJUČAK	33
6. LITERATURA	35
7. PRILOZI	38
SAŽETAK	41

1. UVOD

Ruralni razvoj važna je tema u Europskoj uniji pa tako i u Hrvatskoj. Ulaskom u Europsku uniju u srpnju 2013. godine, Republici Hrvatskoj su se, osim u političkom, financijskom i gospodarskom aspektu, otvorile i mogućnosti suradnje s drugim državama članicama. Jedna od tih suradnji bazira se i na ruralnom razvoju.

Ruralni razvoj od velike je važnosti za opstanak ruralnih područja za što je najviše potreban socijalni kapital, odnosno zajedništvo ljudi koji žive i rade u ruralnim područjima. Kroz zajedništvo jača pregovaračka moć, razmjena ideja te okupljanje ljudi različitih profila i zanimanja na jednom mjestu. Osim udruga, zadruga i drugih oblika partnerstava, tome zasigurno pridonose i lokalne akcijske grupe (LAG) kao primjer povezivanja lokalnih dionika iz sva tri sektora (javnog, privatnog i civilnog) kojima je zadatak izrada lokalne razvojne strategije (LRS) u skladu s principom odozdo prema gore (bottom-up). Također, prilikom donošenja različitih odluka, niti jedna od navedenih interesnih skupina ne smije imati više od 50% glasačkog prava. Značaj LAG-ova i njihov utjecaj na ruralni razvoj istaknut je u Programu ruralnog razvoja Republike Hrvatske, odnosno kroz korištenje mjera ruralnog razvoja. Jedna od mjera ruralnog razvoja u kojoj su mogli sudjelovati LAG-ovi jest tip operacije 7.4.1. *Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu* podmjere 19.2. *Provedba operacija unutar CLLD¹ strategije*.

Stoga je predmet rada utjecaj LAG-ova u Republici Hrvatskoj na ruralni razvoj kroz tip operacije 7.4.1. unutar podmjere 19.2. Cilj rada jest utvrditi koliko je LAG-ova iskoristilo analiziranu mjeru, koliko je njih u statusu konačne isplate odnosno završne faze isplate, koliki je njihov iznos sredstava i u koju svrhu su se ta sredstva utrošila (zaključno sa podacima iz veljače 2023. godine).

¹ CLLD (eng. Community Led Local Development - lokalni razvoj pod vodstvom zajednice) - mehanizam za uključivanje partnera na lokalnoj razini, uključujući i predstavnike civilnog društva i lokalne gospodarske dionike, u izradu i provedbu integrirane lokalne razvojne strategije koja pomaže njihovom području u prijelazu k održivoj budućnosti (izvor: <https://www.lmh.hr/leader-clld/clld>).

2. PREGLED LITERATURE

Ruralni razvoj se u raznim stručno-znanstvenim radovima definira na mnogobrojne načine. Npr. Pejnović i sur. (2017.) govore kako se ruralni razvoj bazira na obnavljanju odnosno održavanju poljoprivrednih gospodarstava u ruralnim prostorima i to kroz osnivanje zadruga. To je i očekivano s obzirom da je osnovna djelatnost u ruralnom prostoru upravo poljoprivreda u kojoj su zadruge jedan od oblika udruživanja više obiteljskih gospodarstava. Cifrić (1999.) navodi kako ruralni razvoj možemo shvatiti kao sintagmu za uspostavljanje novog „društvenog prirodnog stanja“ tj. sklada između izvorno prirodnog, kultiviranog prostora i antropogenih struktura. Također, navodi i kako ruralni razvoj uključuje lokalne resurse i lokalne aktere u procesu planiranja i odlučivanja. Čavrak (2003.) navodi kako su pojmovi ruralnog razvoja i održivog razvoja u veoma uskoj vezi. Naime, stanovnici su u ruralnom prostoru oduvijek morali organizirati takav način proizvodnje i života koji u potpunosti osigurava sve što danas podrazumijevamo pod pojmom održivi razvoj. Dakle, morali su proizvoditi hranu i odjeću prema lokalnim uvjetima. Također, prilagođavali su se lokalnim uvjetima zemljišta i klime, biljnom i životinjskom svijetu te na tim temeljima razvili specifične forme i oblike života i proizvodnje. Ruralni su prostori dakle po svojoj biti bili održivi jer su njegovi stanovnici morali biti dovoljno snalažljivi i kreativni da bi mogli preživjeti i održati se.

Prema Čagalj i sur. (2021.) ruralna područja zauzimaju većinski dio prostora EU (90%) s preko 56 % ruralnog stanovništva, a u Hrvatskoj je to i naglašenije gdje ruralna područja zauzimaju većinski dio teritorija (97,5 %) u kojem živi 78,9 % stanovništva. Prema OECD kriteriju² za urbana i ruralna područja i naselja, u Hrvatskoj se 14 županija svrstava u pretežito ruralna područja s ukupno 46,5 % stanovništva zemlje (Čagalj i sur., 2021.). Primjenom spomenutog kriterija Hrvatska kao država pokazuje visoki stupanj ruralnosti. Prosječna gustoća naseljenosti je 78 stanovnika/km², dvije trećine zemljišta (63%) klasificirano je kao poljoprivredno zemljište i šume, a 37% kao naselja sa šumama koje obuhvaćaju gotovo polovicu ukupne površine (Pavić-Rogošić, 2010).

Nažalost, u posljednje vrijeme svjedoci smo sve većeg iseljavanja stanovništva iz ruralnih područja. Mnoge obitelji odlučuju napustiti ruralna područja i preseliti se u urbano

² OECD kriterij jest kriterij Organizacije za gospodarsku suradnju i razvoj (eng. The Organization for Economic Cooperation and Development) koji se primjenjuje za uspoređivanje odnosno razlikovanje ruralnih od urbanih područja. Taj kriterij je zasnovan na temelju gustoće naseljenosti. Prag koji dijeli ruralna područja od urbanih je 150 stanovnika po km².

područje, a razlozi su različiti. Naime, u urbanim područjima pronalaze poslove koji su bolje plaćeni a i sami uvjeti za cijelu obitelj su bolji. Blizina bolnice, obrazovnih i nekih drugih institucija, razvijenost infrastrukture i slično, samo su neki od razloga zbog čega se mlađe i radno sposobno stanovništvo odlučuje za odlazak iz ruralnog područja. Kako ističu Štambuk i sur. (2002) skladni razvitak cijele države uključuje prosperitetan, zdrav i komforan život stanovnika ruralnog prostora. S tim ciljem valja onda poticati ostanak na selu, makar skromnim ali sigurnim, redovitim ulaganjem u životni standard na selu. Također, naglašavaju kako treba poticajnim mjerama usmjeravati gospodarske investicije prema ruralnim prostorima i poduzimati mjere u korist malih i srednjih poduzeća, naročito onih koji će zapošljavati žene i neće ugrožavati okolinu. Upravo poticajnim mjerama i kroz različite fondove Europska unija pokušava zaustaviti ovakav negativan trend, a u zajedničkoj politici ruralnog razvoja cilj je zapravo što više izjednačiti kvalitetu života u ruralnom području s onom kvalitetom života kakva je u urbanim područjima. U provedbi tog cilja, veliki utjecaj ima LEADER program koji je inicijativa Europske unije za potporu projektima ruralnog razvoja pokrenutih na lokalnoj razini u svrhu revitalizacije ruralnih područja i stvaranja novih radnih mjesta³. LEADER se oslanja na izradu i provedbu lokalnih razvojnih strategija (LRS) koju provode lokalne akcijske grupe (LAG). Pejnović i sur. (2017.) naglašavaju kako nakon pisanja i predaje projekta slijedi često dugo čekanje eventualnog odobrenja istog, i tek nakon odobrenja projekta može se krenuti u realizaciju. No, Novota i sur. (2009) naglašavaju kako odobrenje prijedloga projekta obično nadahnjuje i donosi pozitivan poticaj svima koji su uložili određeno vrijeme pripremajući ga. Ističu i kako unatoč tome što je već osiguranje sredstava za projekt velik korak, pravi posao tek treba početi.

U nastavku ovoga rada, detaljnije će biti objašnjeno što je to LEADER, kao i što su to LAG-ovi te na koje načine zajednički mogu djelovati na poboljšanje života u ruralnim područjima kroz analiziranu mjeru ruralnog razvoja.

2.1. LEADER

LEADER je akronim od francuskih riječi⁴ koji u prijevodu znači kratica za „*Véze između akcija u ruralnom razvoju*“. U razdoblju od 1991. do 2006. LEADER I, LEADER II i LEADER+ programi pokazali su novi pristup za održivi razvoj ruralnog područja i osnaživali su razvojne politike lokalnih zajednica. Primjerice, u Španjolskoj u ruralnom

³ Što je to LEADER - <https://www.lmh.hr/leader-clld/leader>

⁴ Akronim od francuskih riječi *Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale*.

području nije postojala suradnja između lokalnih vlasti, ekonomskih i drugih čimbenika razvoja, te je LEADER program potaknuo zajedničku odgovornost u vođenju pozitivnih promjena u ruralnom prostoru (Peršurić i sur., 2009). U uvodnom dijelu je navedeno kako se LEADER oslanja i na izradu LRS-ova. Osim toga, LEADER pristup okuplja i potiče lokalne dionike te predstavlja pristup lokalnom razvoju temeljen na lokalnim obilježjima uz „bottom up“ pristup. Bottom-up- pristup podrazumijeva sudjelovanje lokalnih čimbenika u donošenju odluka vezanih za strategiju i selekcioniranje prioriteta koji bi se trebali provesti u njihovom lokalnom području⁵. Uz ovaj navedeni princip, Peršurić i sur. (2009) ističu kako LEADER koristi još šest principa: teritorijalnu podjelu, partnerstvo bazirano na LAG-ovima, inovativnost, integrirani razvoj, umrežavanje i kooperaciju te lokalno financiranje. U nastavku stoji objašnjenje svih sedam principa koje LEADER koristi:

1. Teritorijalna podjela je pristup temeljen na karakteristikama određenog područja. Primjerice, takvo područje najčešće obuhvaća mali, socijalno povezani teritorij kojeg često krasi neke zajedničke tradicije, domaći identitet ili zajedničke potrebe. Upravo takvo područje ciljano je područje za primjenjivanje ruralnih mjera.
2. Pristup „odozdo prema gore“ (bottom-up) je pristup koji potiče sudjelovanje u donošenju odluka na lokalnoj razini i to na način da se cijela zajednica koju čine ekonomske i socijalne grupe te predstavnici privatnih i javnih institucija, uključe u donošenje odluka.
3. Partnerstvo bazirano na akcijskim grupama, predstavlja pristup kojemu je cilj uspostavljanje lokalnih partnerstava koji su danas poznatiji pod punim nazivom „Lokalne akcijske grupe“. Njima je zadatak uočiti i primijeniti lokalnu razvojnu strategiju, donositi odluke i upravljati odnosno alocirati svoja financijska sredstva kojima raspolažu.
4. Inovativnost je pristup koji je nužan kada govorimo o ruralnom razvoju. Naime, nužan je ukoliko neke tradicionalne vrijednosti ruralnog područja želimo prikazati na nov i drugačiji način koji će biti i tržišno konkurentan a u krajnosti će poticati da se stanovništvo ne iseljava iz ruralnog područja i po mogućnosti privući urbano stanovništvo u ruralne krajeve.
5. Integrirani razvoj predstavlja pristup koji stavlja važnost na povezanost između akcija i projekata u lokalnom akcijskom planu te to sve treba funkcionirati kao cjelina.

⁵ Izvor: <https://www.lag-zelenitrokut.com/?vrsta=3&id=11>

6. Umrežavanje i kooperacija se, osim na lokalnoj razini, odnosi i na regionalnu, nacionalnu i međunarodnu razinu. Cilj ovog pristupa je olakšati razmjenu i pristup informacija o ruralnom razvoju, dijeljenje pozitivnih iskustava i širenje inovativnih strategija.
7. Lokalno financiranje je pristup koji se bazira na delegiranju odgovornosti za donošenje odluka o raspodjeli financijskih sredstava na LAG-ove. Stupanj autonomnosti ovisi o odredbama koje zasebno donosi svaka zemlja članica Europske unije.

Uz bottom-up pristup definitivno najveću ulogu ima pristup umrežavanja i kooperacije. U razdoblju prije informatizacije pristup informacijama te razmjena iskustava je bila otežana za razliku od današnjeg doba. Danas živimo u vremenu kada su svugdje oko nas dostupne informacije, no većina njih može biti netočna. Samim time, LEADER bi se u nekim segmentima dao usporediti i s modernim pristupom poduzetništvu. Naime, takav pristup poduzetništvu je imao autor Humberto Barreto (Škrtić i Mikić., 2011). Humberto Barreto govori kako se moderni pristup odnosno moderna teorija poduzetništva bazira na tri pretpostavke, a to su: proizvodna funkcija, logika racionalnog odabira i perfektnost informacija. Upravo ta točnost informacija danas i jest najveći problem. Stoga, umrežavanje i kooperacija kao jedan od sedam principa LEADER programa i jest najvažniji.

Slika 1. Izgled logotipa LEADER mreže Hrvatske

Izvor: <https://www.lmh.hr/>

LEADER mreža Hrvatske (slika 1) je nacionalno nevladino udruženje LAG-ova i potpornih organizacija odnosno institucija isključivo iz javnog i civilnog sektora za lokalni razvoj koje djeluju na nacionalnoj razini te pružaju pomoć LAG-ovima. Osnovana je 12. travnja 2012. godine na inicijativu tada 20 LAG-ova te 7 institucija i organizacija.

Slika 2. Logotip CLLD-a

Izvor: <https://www.lag-sjevernaistra.hr/o-nama/sto-je-to-leader-clld-pristup/>

Uz LEADER često se spominje i kratica CLLD⁶ (slika 2). Temeljem članka 13. i 18. Zakona o udrugama (NN 74/14, 70/17) i članka 22. Statuta LEADER mreže Hrvatske, od 27. lipnja 2015. godine, LEADER mreža Hrvatske na sjednici izborne skupštine održane 17. travnja 2019. godine donosi odluku o statutu LEADER mreže Hrvatske. U navedenom statutu, točnije u članku 7. spominje se i definicija samog CLLD-a koja glasi: „*CLLD je mehanizam za uključivanje lokalnih razvojnih dionika i partnera, uključujući predstavnike civilnog društva, lokalne gospodarske dionike te predstavnike javnog sektora, u izradu i provedbu integrirane lokalne strategije koja pomaže njihovom području u budućem održivom razvoju. CLLD se provodi putem integriranih i višesektorskih strategija lokalnog razvoja, dizajniranih na način da uvažavaju lokalne potrebe i potencijale te uključuju inovativne razvojne mogućnosti u lokalnom kontekstu, umrežavanje i suradnju*“. Cilj CLLD-a je učiniti LEADER pristup funkcionalnijim u lokalnom upravljanju i za potporu inovacijama.

2.2. Lokalne akcijske grupe

LAG-ovi se spominju u članku 2. Pravilnika o *provedbi podmjere 19.2. »Provedba operacija unutar CLLD strategije«, podmjere 19.3. »Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a« i podmjere 19.4. »Tekući troškovi i animacija« unutar mjere 19 »Potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER (CLLD – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)« iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. (u daljnjem tekstu: Pravilnik). U Pravilniku u navedenom članku se lokalne akcijske grupe definiraju kao partnerstvo predstavnika javnog, gospodarskog i civilnog sektora određenog ruralnog područja koje je osnovano s namjerom izrade i provedbe LRS-a tog područja. Iz navedene definicije, može se vidjeti da je LAG-ovima zadatak izrada LRS-a te praćenje njihove provedbe uključujući korištenje sredstava potpore. Na internetskoj stranici Hrvatske mreže za ruralni razvoj (<https://hmrr.hr/>) ističe se kako su LAG-ovi učinkoviti u poticanju lokalnog održivog razvoja i to zbog sljedećih razloga:*

- okupljaju i kombiniraju postojeće ljudske i financijske resurse iz javnog, privatnog i civilnog sektora te volontere,

⁶ CLLD dolazi od engleske fraze Community Led Local Development što u prijevodu na hrvatski jezik znači lokalni razvoj pod vodstvom zajednice.

- udružuju lokalne dionike oko zajedničkih projekata i međusektorskih akcija, kako bi se postigla sinergija, zajedničko vlasništvo te kritična masa potrebna za poboljšanje ekonomske konkurentnosti područja,
- jačaju dijalog i suradnju između različitih ruralnih dionika, koji često nemaju iskustvo zajedničkog rada, te se tako smanjuju potencijalni konflikti i moderiraju situacije u kojima se dogovaraju rješenja kroz konzultacije i razgovore,
- kroz interakciju različitih partnera moderiraju proces prilagođavanja i promjene uzimajući u obzir brigu za okoliš, diversifikaciju ruralnog gospodarstva i kvalitetu življenja.

Nadalje, LAG-ovima je zadatak da udruže partnere iz javnog i privatnog sektora pritom obraćajući pozornost na zastupljenost predstavnika lokalnih interesnih skupina koji dolaze iz različitih sektora. Bar 50% članova mora dolaziti iz poslovnog sektora i sektora civilnog društva. LAG se može osnovati «ad hoc»⁷ ili se može graditi na već postojećim partnerstvima. Upravno tijelo LAG-ova treba osiguravati dobnu raznolikost (gdje bi barem jedan član trebao biti mlađi od 25 godina) i ravnopravnost spolova odnosno najmanji udio žena treba biti 30%. To je ujedno i jedan od kriterija prihvatljivosti LAG-ova. Sami dionici uključeni u LAG-ove su predstavnici lokalne samouprave ili nekih javnih institucija, profesionalnih organizacija i saveza, udruga, pružatelja usluga u kulturi ili zajednici, poduzeća ili zadruga. Područje LAG-a mora biti ruralno područje koje ima više od 10.000 stanovnika a manje od 150.000 stanovnika uključujući manje gradove te gradove s manje od 25.000 stanovnika⁸. Na internetskoj stranici Hrvatske mreže za ruralni razvoj između ostalog se navode i odgovornosti LAG-ova:

- uspostava LAG-a i izrada statuta,
- priprema lokalne strategije razvoja i lokalnog operativnog plana razvoja,
- informiranje lokalnog stanovništva o postojećim mogućnostima i prijavama za projekte u okviru programa IPARD, u skladu s lokalnom strategijom razvoja,
- dogovor o usavršavanju i radionicama za lokalno stanovništvo, npr. o pripremi pojedinačnih poslovnih planova, prijedloga projekata, vođenja računovodstva, itd.,
- davanje pisama preporuke IPARD agenciji o projektima koji bi se mogli financirati u okviru LRS-a,

⁷ Ad hoc dolazi od latinske riječi te u prijevodu označava – upravo za to, posebno radi toga, s određenom namjerom; za posebnu priliku.

⁸ <https://hmrr.hr/leader/sto-je-lag/>

- upravljanje aktivnostima LAG-a (vođenje projekta, programiranje aktivnosti, računovodstvo, mjesečna i kvartalna izvješća, itd.).

Prema najnovijim podacima iz godišnjih izvješća LAG-ova (interni podaci dobiveni iz Ministarstva poljoprivrede), u Republici Hrvatskoj postoji 56 LAG-ova. U programskom razdoblju Programa ruralnog razvoja 2014. - 2020. godine Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Program) djelovalo je 54 LAG-a, dok su u svibnju 2023. godine odlukom Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (u daljnjem tekstu: Agencija za plaćanja) odobrena dva nova LAG-a.

Iz godišnjih izvješća 54 LAG-a dobiveni iz Ministarstva poljoprivrede (bez nova dva LAG-a s obzirom da podaci o površini još nisu dostupni) ukupno područje na koje se LAG-ovi rasprostiru iznosi 52.037,98 km². To čini 91,95% ukupne kopnene površine Republike Hrvatske⁹. Nadalje, na području LAG-ova živi 2.262.264 stanovnika što čini 58,43% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske¹⁰. Kada se pribroji broj stanovnika novih dvaju LAG-ova, broj stanovnika koji živi na području LAG-ova bit će 2.372.534 stanovnika što bi značilo u konačnici da će postotak broja stanovnika koji živi na području LAG-ova naprema ukupnom broju stanovnika Republike Hrvatske iznositi 61,28%.

Antonić (2018.) navodi kako u Hrvatskoj obujam LAG-ova kontinuirano raste, čime zauzimaju sve veći nacionalni teritorij i objedinjuju sve veći udio ukupnog stanovništva Hrvatske. To zapravo znači da se sve više dionika potiče na suradnju, participativno djelovanje i umrežavanje, a što i jesu neki od vodećih strateških ciljeva na razini nacionalnog gospodarstva. Isti autor ističe kako provedbom projekata, ali i izradom sinergijskih razvojnih strategija na lokalnim razinama, ova partnerstva utječu pozitivno na realizaciju brojnih ciljeva. Iako su prvenstveno usmjerena na poticanje održivog ruralnog razvoja, njihov značaj i uloga značajno su širi i kompleksniji. U zaključku autor navodi da uvažavajući temeljna načela ekonomije i održivog razvoja, može se potvrditi kako lokalne akcijske grupe izravno i neizravno utječu na realizaciju čitavog niza pozitivnih ekonomskih, socio-kulturnih i ekoloških učinaka.

⁹ Ukupni kopneni dio površine iznosi 56.594 km² prema internetskoj stranici <https://croatia.eu/index.php?view=article&id=6&lang=1>

¹⁰ Konačni rezultati popisa stanovništva iz 2021. godine- <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>.

2.3. Program ruralnog razvoja 2014. – 2020. godine

Dana 26. svibnja 2015. godine, Europska komisija odobrila je Program (slika 3). Njime je definirano prvenstveno 20 mjera kojima je cilj bio povećati i unaprijediti konkurentnost hrvatske poljoprivrede i šumarstva, ali i poboljšati životne i radne uvjete u ruralnim područjima. Spletom nesretnih i izvanrednih okolnosti (pandemija koronavirusa te rat u Ukrajini) uvedene su još dvije dodatne mjere: Mjera 21 *Izvanredna privremena potpora poljoprivrednicima i MSP-ovima*¹¹ koji su posebno pogođeni krizom uzrokovano bolešću COVID-19 te Mjera 22 *Izvanredna privremena potpora poljoprivrednicima i MSP-ovima koji su posebno pogođeni učinkom ruske invazije na Ukrajinu*. Samim time, programsko razdoblje je produženo za još dvije godine, odnosno do 2022. godine. Dakle, Program se sveukupno sastoji od 22 mjere, a Mjera 19 koja je predmet ovog rada nosi naziv *LEADER – CLLD* te se sastoji od ukupno četiri podmjere:

- Podmjera 19.1. Pripremna pomoć – korisnici ove podmjere su LAG-ovi koji su odobreni i koji nisu odobreni unutar IPARD programa,
- Podmjera 19.2. Provedba operacija unutar CLLD strategije – korisnici su nositelji projekta s područja LAG-a (oni koji su podnijeli zahtjev LAG-u) te odabrani LAG-ovi unutar podmjere 19.2.,
- Podmjera 19.3. Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a – korisnici ove podmjere su odabrani LAG-ovi unutar podmjere 19.2. te lokalni dionici s područja LAG-a koji su odabrani za sudjelovanje u projektu suradnje,
- Podmjera 19.4. Tekući troškovi i animacija – korisnici su odabrani LAG-ovi unutar podmjere 19.2.

Tip operacije koji se provodi putem LRS-ova odabranih LAG-ova unutar podmjere 19.2. *Provedba operacija unutar CLLD strategije* jest tip operacije 7.4.1. i nosi naziv *Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu*. Navedeni tip operacije odnosno natječaj koji je raspisala Agencija za plaćanja za provedbu ovog tipa operacije, bit će objašnjen u narednom potpoglavlju.

¹¹ MSP-ovi jest skupina mikro, malih i srednje velikih poduzeća koja zapošljavaju do 250 zaposlenika, ukupni godišnji promet im ne prelazi 50 milijuna €* i/ili im zbroj bilance ne prelazi 43 milijuna € (izvor: <https://www.aprrr.hr/wp-content/uploads/2018/02/Definicija-MSP-a.pdf>)

Slika 3. Logotip Programa

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/>

Baturina i sur. (2023.) navode kako je Program izrađen za potrebe provedbe mjera ruralnog razvoja u ruralnim ili mješovitim područjima. Programom je omogućeno korištenje sredstava iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) namijenjenog financiranju drugog stupa Zajedničke poljoprivredne politike – ruralnog razvoja te su utvrđene mjere čijom se provedbom doprinosi ostvarenju ciljeva fonda. Jedan od načina provedbe mjera, odnosno dodjeljivanja sredstava za njihovu provedbu, temelji se na strategijama razvoja lokalnih akcijskih grupa za područja obuhvata LAG-ova.

2.4. Tip operacije 7.4.1.

Na temelju članka 38. stavka 1. Pravilnika iz Programa (NN 96/17 i 53/18), Agencija za plaćanja je na datum 22. veljače 2019. godine raspisala Natječaj (slika 4) za provedbu tipa operacije 7.4.1. *Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu* koji se provodi putem lokalnih razvojnih strategija odabranih LAG-ova unutar podmjere 19.2. *Provedba operacija unutar CLLD strategije* (u daljnjem tekstu: Natječaj). Kako se navodi u općim odredbama Natječaja, predmet istog je dodjela sredstava za provedbu tipa operacije 7.4.1. Također, navodi se i da je svrha Natječaja i ovog tipa operacije poboljšanje životnih uvjeta u ruralnim sredinama, doprinos atraktivnosti sela i njegovom razvojnom potencijalu za druge aktivnosti te poticanje rasta i društveno – ekonomske održivosti kroz potporu ulaganjima u osnivanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturu, te pripadajuću infrastrukturu za projekte koji se provode na području LAG obuhvata i koji su odabrani na LAG natječaju. Ukupan iznos raspoloživih sredstava javne potpore na ovom Natječaju bio je propisan svakim pojedinim LAG natječajem, odnosno, LAG-ovi su imali različite iznose sredstava koje su imali na raspolaganju.

Slika 4. Izgled naslovne strane objavljenog Natječaja

Izvor: <https://www.apprrr.hr/natjecaji-za-provedbu-tipa-operacija-6-3-1-4-1-1-4-2-1-6-1-1-7-4-1-6-4-1-iz-prr-putem-lokalnih-razvojnih-strategija-lag-ova/>

Prethodno je spomenuto kako je Agencija za plaćanja objavila Natječaj 22. veljače 2019. godine. Naime, taj podatak jest točan no mora se staviti naglasak na činjenicu da se Natječaj za tip operacije 7.4.1. izmijenio tri puta. Prva izmjena Natječaja bila je 24. lipnja 2020. godine u kojoj je osim nekih sitnih ispravaka, napravljena izmjena vezana za rok za podnošenje zahtjeva za potporu koji je s novom izmjenom produžen za godinu dana odnosno za lipanj 2021. godine. U drugoj izmjeni Natječaja, rok za podnošenje zahtjeva za potporu je produžen do 31. prosinca 2023.godine. Treća i posljednja izmjena koja je donesena 21. studenog 2022. godine izmijenila je dio Natječaja u kojemu se spominjao rok za završetak projekta, odnosno do 30. lipnja 2025. godine.

3. MATERIJAL I METODE

U prethodnom poglavlju kroz sekundarnu analizu relevantne literature i drugih izvora podataka objašnjavaju se svi važniji pojmovi koji su važni za shvaćanje samog predmeta i cilja rada.

U radu se provodi sekundarna analiza podataka dobivenih iz Uprave za potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju Ministarstva poljoprivrede. Rezultati istraživanja obrađeni su osnovnim matematičko-statističkim metodama za prikaz frekvencija i postotaka. Podaci su dobiveni u Excel datoteci (Prilog 1) koja je sadržavala podatke o prijavljenim projektima LAG-ova na različite tipova operacija (4.1.1., 4.2.1., 6.1.1., 6.3.1., 6.4.1., 7.4.1.) zaključno s veljačom 2023. godine. S obzirom da podaci nisu imali konkretnu podjelu (abecedno ili po nekom redu zaprimanja), prije svega trebalo je filtrirati podatke tako da se napravi 54 radna lista (zaseban radni list za svaki LAG). Upravo se ta abecedna podjela LAG-ova (gdje svaki LAG ima svoj radni list) može vidjeti i iz priloga 2 (označeno plavom bojom). Također, kako bi bilo preglednije, unutar jednog radnog lista, podaci su se razvrstali za taj LAG, i to redom:

1. Natječaji prema tipu operacije (4.1.1.¹², 4.2.1.¹³, 6.1.1.¹⁴, 6.3.1.¹⁵, 6.4.1.¹⁶, 7.4.1.). Tipovi operacija su se dodatno razvrstali po statusima zahtjeva. S obzirom da je statusa bilo mnogo, radi lakše preglednosti i snalaženja, rasporedili su se u određene boje (u prilogu 2 na slici označeno crvenom bojom).
2. U svakom natječaju navedeni su podaci za zatraženu potporu, iznos ugovorenih sredstava, iznos dodijeljenih sredstava, iznos isplaćenih sredstava i to za svaki od statusa ali ne na razini pojedinog projekta već na razini svih projekata unutar tipa operacije po jednom statusu.
3. Izrada tablice na razini svih LAG-ova koja zbirno prikazuje broj natječaja prema tipu operacije.
4. U svrhu izrade ovog završnog rada, naglasak je stavljen na tip operacije 7.4.1. Dakle, rezultati istraživanja ovog rada prikazat će koliko je LAG-ova iskoristilo tip operacije 7.4.1. iz podmjere 19.2. Također, prikazat će se primjeri projekata koji su u statusu konačne isplate odnosno završne faze isplate te koliki je iznos njihovih isplaćenih

¹² Tip operacije 4.1.1. - Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava

¹³ Tip operacije 4.2.1. - Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima

¹⁴ Tip operacije 6.1.1. - Potpora mladim poljoprivrednicima

¹⁵ Tip operacije 6.3.1. - Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava

¹⁶ Tip operacije 6.4.1. - Razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima

sredstava. Predstaviti će se i u koju su se svrhu ta sredstva utrošila, odnosno navesti će se nekoliko projekata koji su u potpunosti završeni ili su pri samom završetku projekta. Na temelju prethodno navedenih podataka i primjera, utvrditi će se utjecaj LAG-ova na ruralni razvoj kroz istraživani tip operacije.

4. REZULTATI I RASPRAVA

U ovom poglavlju biti će prikazano koliko je bilo ukupno prijavljenih natječaja na razini 54 LAG-a (zaključno sa veljačom 2023. godine) prema različitim tipovima operacija s naglaskom na tip operacije 7.4.1. *Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu*. Na kraju poglavlja prikazat će se konkretni primjeri projekata koji su u fazi konačne isplate u analiziranom tipu operacije, njihov iznos te u koju su se namjenu sredstva potrošila.

4.1. Broj ukupno prijavljenih natječaja prema tipu operacije

Tablica 1. prikazuje kako se nakon analize podataka na razini svih 54 LAG-ova, može zaključiti da su 54 LAG-a imali ukupno prijavljenih 3.600 natječaja (zaključno s veljačom 2023. godine). Nadalje, iz tablice se može iščitati kako je najveći udio prijavljenih natječaja bio u sklopu tipa operacije 6.3.1. *Potporna razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava* te iznosi 63,11%. Zatim slijedi tip operacije 7.4.1. *Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu* s 22,03% te 4.1.1. *Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava* s 12,58%. Razlog ovakvom visokom broju prijavljenih natječaja na tip operacije 6.3.1. leži u činjenici da je u Hrvatskoj općenito velik broj malih poljoprivrednih gospodarstava, dok su nositelji projekata za tip operacije 7.4.1 bile gradovi i općine. Na tip operacije 4.1.1. je prijavljeno 453 projekata od strane poljoprivrednih gospodarstava što je donekle i zadovoljavajući broj i postotak. No, u budućem razdoblju ovakav tip operacije trebao bi imati veću zainteresiranost jer je jedan od većih problema hrvatske poljoprivrede nekonkurentnost poljoprivrednih gospodarstava naročito u usporedbi s poljoprivrednim gospodarstvima članica Europske unije.

Ostali tipovi operacija su zastupljeni u vrlo malom postotku što je nepovoljna činjenica naročito ako se vidi da je samo devet prijavljenih natječaja u sklopu tipa operacije 4.2.1. kojemu je cilj povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima, a svrha unapređenje prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda. Poznata je činjenica da se povećanjem dodatne vrijednosti poljoprivrednim proizvodima povećava i konkurentnost poljoprivrednih gospodarstava pa bi se korištenje ovog tipa operacije trebalo ojačati u

budućem razdoblju. Slična je situacija i s tipom operacija 6.4.1. *Razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima* te 6.1.1. *Potpora mladim poljoprivrednicima* gdje je uočen mali broj prijava na natječaj. Primjerice, prema statističkim podacima objavljenih na stranicama Ministarstva poljoprivrede¹⁷, u Hrvatskoj je 2021.godine ukupni broj mladih poljoprivrednika nositelja OPG-a iznosio 21.995. Stoga, ne možemo biti zadovoljni s činjenicom da se samo 49 prijavilo na tip operacije 6.1.1. kojemu je svrha bila potpora mladim poljoprivrednicima. U narednom razdoblju treba poraditi da se mladim poljoprivrednicima što više približe mogućnosti financiranja na ovu mjeru.

Tablica 1. Broj prijavljenih natječaja prema tipu operacija

Natječaj prema tipu operacije	Broj prijavljenih natječaja	Postotak (%)
6.3.1.- Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava	2.272	63,11
7.4.1.- Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu	793	22,03
4.1.1.- Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava	453	12,58
6.1.1.- Potpora mladim poljoprivrednicima	49	1,36
6.4.1.- Razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima	24	0,67
4.2.1.- Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima	9	0,25
SVEUKUPNO	3.600	100,00

Izvor: Vlastita izrada na temelju podataka dobivenih iz Ministarstva poljoprivrede

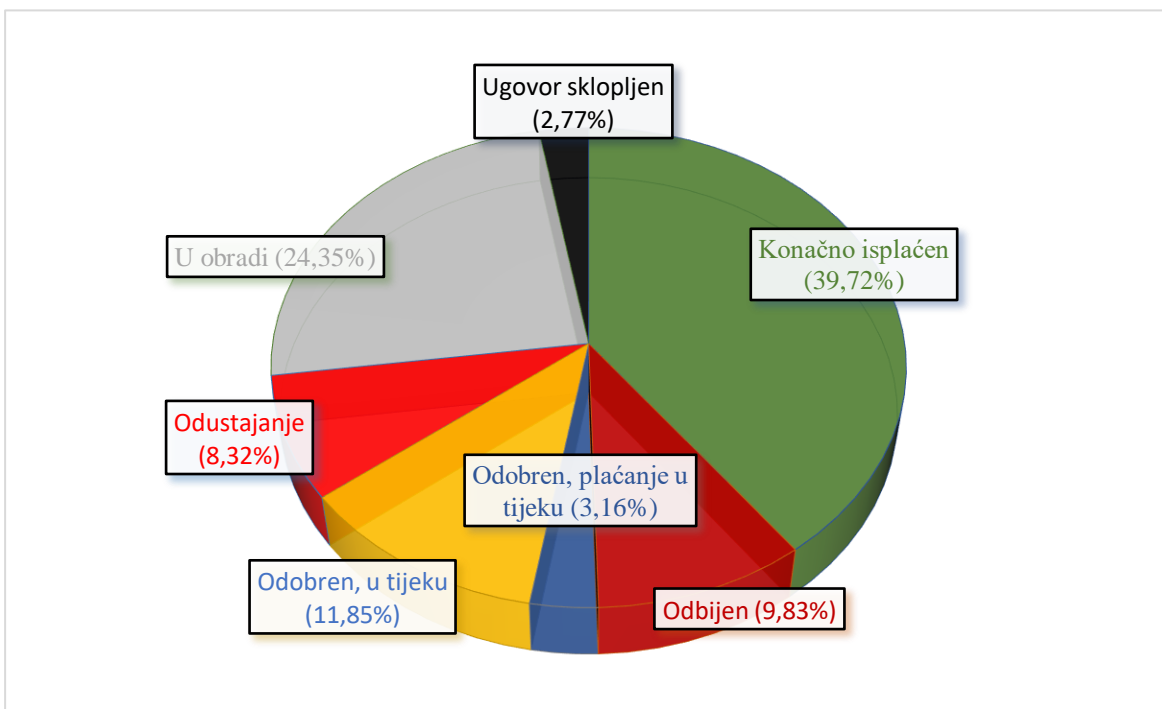
4.2. Analiza tipa operacije 7.4.1. prema statusu zahtjeva

Analizirani tip operacije je jedan od važnijih tipova operacija koji mogu utjecati na ruralni razvoj na nekom području čija je svrha poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturu, te pripadajuću infrastrukturu. U današnje vrijeme je teško uskladiti vrijeme za rad i slobodno vrijeme, a stanovnici ruralnih područja često teže životu u urbanim područjima možda najviše iz razloga što im se tamo nalazi „sve na jednom mjestu“. U ruralnim područjima ovim tipom

¹⁷ Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/statisticki-podaci-opg-a-u-hrvatskoj/>

operacija se mogu sufinancirati projekti koji imaju za cilj izgraditi ili obnoviti neke potrebne ustanove ili urediti mjesta na kojemu bi ljudi provodili svoje slobodno vrijeme i na kojima bi se mogle izvoditi određene manifestacije. Iz tablice 1. može se vidjeti kako su LAG-ovi prosljedili 793 prijavljenih natječajâ za navedeni tip operacije. Pošto svaki od natječajâ ne mora biti nužno i prihvaćen, postoje statusi zahtjeva koji detaljno pokazuju koliko je od tih natječajâ u fazi konačne isplate, odustajanja, odbijanja zahtjeva i drugo. Razvrstavanjem svih 793 natječajâ, dobiveni su sljedeći podaci (grafikon 1):

- 315 je u statusu konačne isplate (39,72%)
- 78 je u statusu *Odbijen* (9,83%)
- 25 je u statusu *Odobren, plaćanje u tijeku* (3,16%)
- 94 je u statusu *Odobren, u tijeku* (11,85%)
- 66 je u statusu *Odustajanje* (8,32%)
- 193 je u statusu *U obradi* (24,35%)
- 22 je u statusu *Ugovor sklopljen* (2,77%)

Grafikon 1. Postotak statusa zahtjeva unutar tipa operacije 7.4.1.

Izvor: Vlastita izrada na temelju podataka dobivenih iz Ministarstva poljoprivrede

Treba istaknuti kako je sveukupno Agencija za plaćanja, u ovom tipu operacije, odobrila projekte 51 LAG-a i koji su zatim učitani u AGRONET i dalje obrađeni od Agencije

za plaćanja. LAG-ovi kojih nema na ovom popisu za ovaj tip operacije su LAG Mentorides, LAG Una i LAG Vallis Colapis.

Nadalje, oko 10% projekata je odbijeno, što se događa u slučajevima kada se na prijavljeni natječaj ne dostavi potpuna dokumentacija ili se nakon provjere Agencije za plaćanja ustanovi da projekt jednostavno nije izvediv ili ne pokriva ciljeve i svrhu tipa operacije 7.4.1.

Također, treba istaknuti kako je oko 8% projekata u statusu odustajanja. To se dogodilo zbog tržišta građevinskog materijala koje je u posljednje vrijeme postalo veoma nestabilno s obzirom na preveliki rast cijena (zbog rata u Ukrajini ili zbog pandemije uzrokovanom virusom COVID-19). Primjerice, za neki projekt, kada se pretpostavlja kolika će svota sredstava biti dovoljna za izgradnju i obnovu nekog objekta, uvijek se zatraži ponuda iz trgovine građevinskog materijala o trenutnom stanju cijena građevinskog materijala. Uz to, zatraži se i cijena izvođenja radova od pojedinih poduzeća. Kada se određena ponuda dobije, projekt može imati izračun koja će svota novaca biti dovoljna za provođenje istog. Prema tome se i pravi iznos zatražene potpore. No, nažalost, kao što se prethodno navelo, zbog razloga korona virusa i rata u Ukrajini, cijene u građevinskom sektoru su previše porasle. Stoga, u slučaju da je projekt i prošao na natječaju, nositelj projekta je bio prisiljen odustati iz razloga što je sve u međuvremenu poskupilo a dodatnih sredstava za „nadoknađivanje“ sredstava koji nedostaju za provođenje projekta, nije bilo.

Ukoliko se zbroje natječaji koji su u statusu konačne isplate, odobren (u tijeku), odobren (plaćanje u tijeku) i ugovorenom statusu, dobiva se brojka od 456 projekata (57,5%) čija sredstva su već isplaćena ili će u bližoj budućnosti biti isplaćena. Ukoliko se brojka od 456 podijeli na broj LAG-ova koji su sudjelovali u ovom tipu operacije, a radi se o sveukupno 51 LAG-u, dobiva se rezultat koji pokazuje da je ustvari svakome LAG-u odobreno, ugovorom sklopljeno ili konačno isplaćeno otprilike devet projekata.

S druge strane, ako se promatra financijski iznos tih 456 projekata koji su u statusu konačne isplate, odobren (u tijeku), odobren (plaćanje u tijeku) i ugovorenom statusu, dolazi se do iznosa koji je približan 14.600.000,00 EUR (110.003.700,00 HRK) koji će biti usmjereni u razvoj ruralnih područja.

4.3. Status zahtjeva *konačno isplaćen* tipa operacije 7.4.1.

U prethodnom potpoglavlju navedeno je kako je 793 natječaja u tipu operacije 7.4.1 prosljeđeno od strane 51 LAG-a. Od toga, iz grafikona 1. može se vidjeti kako je u statusu *konačno isplaćen* njih 315 odnosno 39,72%.

Iznos zatraženih potpora u statusu konačne isplate iznosi 9.663.866,29 EUR (72.812.400,56 HRK) dok je iznos isplaćenih sredstava manji i iznosi 9.291.811,79 EUR (70.009.155,93 HRK). Iznos sredstava po projektu iznosio bi otprilike 30.678,94 EUR (231.150,47 HRK). Naravno, to je prosječni iznos zatraženih sredstava dok je po projektu iznos varirao od 14.757,12 EUR (111.187,52 HRK) do 98.380,78 EUR (741.249,99 HRK). Ukoliko se pogleda tablica (Prilog 3) koja prikazuje broj natječajna, odnosno projekata po LAG-u koji su u fazi konačne isplate, može se detaljnije vidjeti koji LAG u tom statusu ima najviše a koji najmanje projekata. Također, može se vidjeti i koji LAG ima najveći iznos sredstava, a koji najmanji. Tako primjerice, najviše isplaćenih sredstava u projektima koji su u fazi konačne isplate ima LAG Međimurski doli i bregi te iznosi gotovo 433.611,79 EUR (3.267.047,50 HRK). Sveukupno su imali 11 projekata u statusu konačne isplate, a visina potpore za svaki projekt je iznosila otprilike oko 39.419,25 EUR (297.004,34 HRK). Od navedenih 11 projekata, 4 projekta su bila namijenjena za izgradnju ili uređenje dječjih igrališta, a ostatak projekata bio je namijenjen uređenju parka, izgradnji pješačkih staza te uređenju groblja. Nadalje, sa sveukupno 16 projekata koji su u fazi konačne isplate, LAG Podravina ima najviše projekata od svih LAG-ova. Sveukupni iznos isplaćenih sredstava jest 271.635,06 EUR (2.046.634,36 HRK). Sredstva su uglavnom bila namijenjena rekonstrukciji određenih javnih zgrada ili izgradnji dječjih igrališta. Neki od LAG-ova trenutno nemaju projekte koji su u fazi konačne isplate. To su LAG-ovi Brač, Cetinska krajina i Zagora. Navedeni LAG-ovi imaju puno projekata koji su u statusu odustajanja ili su trenutno u obradi. Uz njih, kao što sam naveo i u potpoglavlju 4.2. *Analiza tipa operacije 7.4.1. prema statusu zahtjeva*, LAG-ovi kojih nema na ovom popisu (zaključno sa veljačom 2023. godine) za ovaj tip operacije 7.4.1. su LAG Mentorides, LAG Una i LAG Vallis Colapis.

Od navedenih 315 natječajna u sklopu tipa operacije 7.4.1, na njih čak 308 su se prijavili općine i gradovi. Točnije, nositelji 243 projekata koji su u fazi konačne isplate su općine a njih 65 su gradovi. Taj ukupni broj projekata čiji su nositelji općine i gradovi je opravdan s obzirom da se kroz njihov plan i oporavak gradova i općina uvijek navode izgradnju ili obnovu raznih vrtića, parkova i domova.

Oko 20 projekata čiji su nositelji općine i gradovi, a koji su u statusu konačne isplate, bili su namijenjeni obnovi, izgradnji ili dogradnji vrtića. Nadalje, oko 50 ih je bilo namijenjeno obnovi ili dogradnji mjesnih i vatrogasnih domova. Ostatak projekata bio je namijenjen za izgradnju ili uređenje raznih pješačkih staza, parkova ili drugih krajobraznih uređenja.

Većina projekata usredotočena je na poboljšanje usluga ruralnog stanovništva s ciljem da obogate slobodno vrijeme svojih stanovnika izgradnjom ili obnovom trgova ili parkova gdje bi se mogle odvijati određene aktivnosti i manifestacije. Mišljenja sam kako se više projekata trebalo bazirati na izgradnju ili dogradnju vrtića. Upravo je nedostatak mjesta u vrtićima ili nedostatak samog vrtića, razlog odlaska mladih obitelji iz nekog ruralnog područja. Nadalje, jako malo ili gotovo ništa projekata nije bilo namijenjeno poboljšanju infrastrukture kada govorimo o cestama, prilazima i putevima. Također, jako se malo ulagalo u digitalizaciju ruralnih područja što je jedan od ključnih uvjeta za ostanak mladih u ruralnim područjima i modernizaciju tog područja.

4.4. Primjeri projekata u statusu konačne isplate tipa operacije 7.4.1.

Na početku ovog rada spomenuto je kako LAG-ovi mogu uvelike utjecati na ruralni razvoj i unapređenje života u ruralnim sredinama pa će se u ovom poglavlju prikazati konkretni primjeri projekata koji su u fazi konačne isplate tipa operacije 7.4.1.

Odabrani su projekti čija je izgradnja završena, odnosno čiji su ciljevi već u provedbi te koji utječu na zadržavanje djece i roditelja u ruralnim područjima (izgradnja ili obnova sportskog doma i vrtića). Navedeni su i primjeri projekata obnove vatrogasnog doma i parkova koji osim što omogućuju funkcioniranje vatrogasnih domova na tom području, omogućuju i provođenje raznih zabava i događaja u prostoru koji je dograđen u vatrogasnom domu ili obnovljen i izgrađen u nekom od parkova.

Ostali projekti koji su u statusu konačne isplate, ili su u fazi izgradnje i obnove ili nisu još ni započeti. Stoga, kroz ove primjere projekata koji su u statusu konačne isplate i koji su u potpunosti završeni, može se konkretno vidjeti je li pojedini cilj zadovoljen i kako zapravo ti završeni projekti utječu na ruralni razvoj općenito.

4.4.1. Rekonstrukcija i opremanje sportskog doma „Turanovac“

Na LAG natječaj koji je objavio LAG Virovitički prsten, u sklopu operacije 7.4.1., Općina Lukač prijavila se s projektom pod nazivom *Rekonstrukcija i opremanje sportskog doma Turanovac*. U projektu je navedeno kako bi nositelj tog projekta bila Općina Lukač na čelu s načelnikom općine. Sveukupni projekt trebao bi koštati oko 72.201,21 EUR (544.000,00 HRK), od kojih bi 59.028,47 EUR (444.750,00 HRK) bio sufinanciran ukoliko bi projekt prošao na LAG natječaju kojeg je objavio LAG Virovitički prsten. Razliku od 3.172,74 EUR (99.250,00 HRK) sufinancirala bi Općina Lukač iz svojeg proračuna. Na

internetskoj stranici koja objavljuje novosti na području Virovitičko-podravske županije (na čijem području djeluje i LAG Virovitički prsten), može se pronaći i kako načelnik Općine Lukač ističe da je i on sam u nogometu cijeli svoj život te da upravo od nogometa kreće i društveni život malih sredina¹⁸. U travnju 2019. godine, na 20. sjednici Općinskog vijeća Općine Lukač, načelnik općine je između ostalog spomenuo i prijavu na projekt za rekonstrukciju sportskog doma u Turanovcu. Projekt je na LAG natječaju odobren te je u 2022. godini došao u fazu konačne isplate u iznosu koji je naveden na početku. Iste godine, radovi na sportskom domu u Turanovcu privedeni su kraju (slika 5), a cijeli prostor je predan NK Turanovcu na korištenje.

Slika 5. Izgled rekonstruiranog sportskog doma Turanovac

Izvor: <https://www.vpz.hr/2020/06/23/opcina-kojoj-se-sportski-dise-niz-ulaganja-opcine-lukac-obnovu-sportskih-drustvenih-objekata/>

Načelnik je na otvorenju završenog sportskog objekta u pratnji tadašnje ministrice za demografiju, obitelj mlade i socijalnu politiku izjavio da ono što oni imaju u ruralnim sredinama jest druženje vikendom i to na način da nedjeljom odlaze na svetu misu, a poslijepodne na nedjeljnu utakmicu gdje se cijelo mjesto druži i zabavlja. Projekt je, osim naizgled, zaživio i u praksi. Cilj cijelog projekta je bio vratiti mlade i djecu na nogometna igrališta. Stoga, valja napomenuti kako je od otvaranja novog rekonstruiranog sportskog doma odnosno od samog završetka projekta, pokrenuta Škola nogometa koju trenutno pohađa 70 malih i mladih nogometaša iz svih naselja Općine Lukač. Osim bavljenja sportom

¹⁸ Izvor: <https://www.vpz.hr/>

i vraćanju mladih na zdraviji način života, ovakvim projektom se mladi i djeca sve više druže te ostaju u ruralnoj sredini. Unutrašnjost rekonstruiranog sportskog doma Turanovac (slika 6) stvarno može parirati i onim sportskim domovima koji se nalaze u puno većim i urbanim područjima.

Slika 6. Unutrašnjost rekonstruiranog sportskog doma Turanovac

Izvor: <https://www.vpz.hr/2020/06/23/opcina-kojoj-se-sportski-dise-niz-ulaganja-opcine-lukac-obnovu-sportskih-drustvenih-objekata/>

4.4.2. Izgradnja pomoćne zgrade-spremišta Vatrogasnog doma Brckovljani

Još jedan od projekata koji je prošao na LAG natječaju te koji je u statusu konačne isplate i čija je rekonstrukcija u završetku jest i projekt pod nazivom *Izgradnja pomoćne zgrade-spremišta Vatrogasnog doma Brckovljani*. Osim što su vatrogasci jako ključni ukoliko dođe do neke nezgode ili do požara, oni su važni i kada treba nešto organizirati za svoju sredinu za što im treba omogućiti i dobre uvjete. Dobrovoljno vatrogasno društvo Brckovljani (u daljnjem tekstu: DVD Brckovljani) godinama su dva vatrogasna vozila spremala u jednu manju garažu (slika 7) što je često znalo stvarati probleme samim vatrogascima. Stoga, Općina Brckovljani je odlučila prijaviti se na LAG natječaj koji je objavio LAG Prigorje s ciljem izgradnje pomoćne zgrade.

Slika 7. Izgled garaže DVD-a Brckovljani prije prijave i provedbe projekta

Izvor: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100077506122405>

Projekt *Izgradnja pomoćne zgrade-spremišta Vatrogasnog doma Brckovljani* čiji je nositelj bila Općina Brckovljani prošao je na natječaju LAG-a. Ugovor je potpisan u rujnu 2020. godine kada su započeli radovi. Vrijednost cijele investicije iznosila je 68.352,25 EUR (515.000 HRK), a obuhvaćala je gradnju još jedne garaže za vatrogasna vozila i izgradnju tornja za sušenje vatrogasnih cijevi. Dio navedene investicije financiran je europskim sredstvima dobivenim na LAG natječaju kojeg je objavio LAG Prigorje, a iznosio je 34.433,27 EUR (259.437,47 HRK). Ostatak projekta financirala je Općina Brckovljani. Projekt je dobio status konačne isplate u srpnju 2022. godine.

Načelnik Općine Brckovljani prilikom svečanog otvorenja rekao je: „*Vatrogastvo u našem kraju ima bogatu i dugu tradiciju te smo svih ovih godina potpomagali naša društva, ali i ulagali u njihove prostore. U tom smjeru nastaviti ćemo i dalje.*“¹⁹.

Ovome bi se još moglo nadodati kako je DVD Brckovljani mjesto okupljanja kada su u pitanju zabave ili svečanosti. Upravo iz tog razloga ovaj projekt ima dodanu vrijednost,

¹⁹Izvor:<https://01portal.hr/foto-kraju-privedeni-radovi-na-izgradnji-spremišta-vatrogasnog-doma-brckovljani/>

a to je da unaprijedit društveni život u ruralnom području na višu razinu. Također, modernizacija ovog DVD-a, zasigurno je i rezultirala zadržavanjem vatrogasaca u ovoj ruralnoj sredini u kojoj su dobili bolje uvjete za rad (slika 8).

Slika 8. Vatrogasci DVD-a Brckovljani ispred novoizgrađene pomoćne zgrade

Izvor: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100077506122405>

4.4.3. Uređenje parka u Subotici Podravskoj

Ruralni krajevi prepoznatljivi su i po većim površinama na kojima njihovi stanovnici mogu prošetati i provoditi svoje slobodno vrijeme. Primjer takve površine odnosno parkova jest i park u Subotici Podravskoj. Nositelj projekta pod nazivom *Uređenje parka u Subotici Podravskoj* je Općina Rasinja koja se nalazi u Koprivničko-križevačkoj županiji (slika 9). Iznos zatražene potpore isti je kao i iznos isplaćenih sredstava, iznosio je 14.757,12 EUR (111.187,52 HRK). Projekt je prošao na LAG natječaju koji je objavio LAG Izvor, a datum konačne isplate bio je u rujnu 2021. godine.

Slika 9. Postavljena oznaka o sufinanciranosti projekta u parku u Subotici Podravskoj
 Izvor: <https://rasinja.hr/index.php/103-opcina-rasinja/vijesti-iz-opcine/1664-zavrzeni-radovi-na-uredenju-parka-u-subotici-podravskoj>

Kako se navodi u objavi na internetskoj stranici Općine Rasinja²⁰, građevinski radovi uključivali su izgradnju šetnice, opločene rubnjacima, izgradnju sjenice u središnjem dijelu, postavljanje klupa, prokop kanala za odvod oborinskih voda s južne i sjeverne strane premoštenog s dva drvena mostića koji služe za ulaz u park. Uz šetnicu su postavljeni elegantni metalni stupovi s LED štedljivim svjetiljkama, usmjerenim prema zemlji, što će pticama omogućiti miran san, a šetačima raskošno osvijetliti prostor za ugodan boravak u večernjim satima (slika 10). Sve navedeno, kao i dodatno uređenje zelenih površina sadnjom ukrasnog drveća te sjetvom trave, rezultirat će modernim urbanim parkom u ruralnoj sredini općine Rasinja.

²⁰ <https://www.rasinja.hr/>

Slika 10. Izgled novouređenog parka u Subotici Podravskoj

Izvor: <https://www.rasinja.hr/index.php/udruga-i-drustva2/udruga/podravska-gruda/2013-11-06-08-18-49/1503-prikljucena-javna-rasvjeta-u-parku-koji-se-ureduje-u-centru-subotice-podravske>

Ovakav park savršen je primjer kako ruralno područje napraviti zanimljivijim i modernijim. Osim eventualnih druženja raznih udruga te organizacijom raznih sajмова na takvim mjestima, ovakav projekt zasigurno može rezultirati zadržavanjem mladih u ruralnim područjima te unapređenjem života u istim. Park koji je uređen sredstvima Europske unije posredstvom LAG-a Izvor kao i sredstvima Općine Rasinja dobio je moderniji izgled koji će rezultirati time da u svojoj ruralnoj sredini svi dobiju ono za čime su eventualno u potrazi u urbanim sredinama.

4.4.4. Kulturni centar za mlade Jazavica

Kulturni centar za mlade Jazavica nalazi se u Novskoj koji je kao grad i bio nositelj istoimenog projekta. Navedeni projekt prošao je na LAG natječaju kojeg je raspisao LAG Zeleni trokut. Cilj projekta je unapređenje aktivnosti za lokalni razvoj zajednice, posebice djece i mladih iz ruralnih područja kroz stručne edukacije i ponude sportsko rekreativnog sadržaja. Svrha samog projekta je i smanjiti praksu odlaska mladih iz gradova i ostalih naselja, ali i države. Također, svrha je bila pružiti mladima edukacije u sklopu kulturnog centra gdje bi se osigurao dovoljno velik prostor za provođenje svih vrsta sadržaja. Iznos

zatražene potpore u ovom projektu iznosio je 98.380,78 EUR (741.249,99 HRK) te je taj iznos u fazi konačne isplate bio u prosincu 2022. godine. Projekt je sufinanciran sredstvima Europske unije u postotku od 85%, a ostatak je financiran iz Državnog proračuna u iznosu od 15%. Radovi na Kulturnom centru za mlade obuhvaćali su zemljane, zidarske i betonske radove te unutarnje uređenje, ugradnju stolarije i sanitarnih uređaja. Interijer centra opremljen je novim namještajem i kuhinjskom opremom.

Slika 11. Održavanje radionice za djecu u sklopu Kulturnog centra za mlade Jazavica

Izvor: <https://www.novska.in/zanimljivosti/u-kulturnom-centru-za-mlade-jazavica-provodi-se-mnostvo-aktivnosti-za-djecu-i-mlade>

Iako ovaj kulturni centar za mlade nije još u potpunosti gotov, razne radionice su se već počele provoditi u onom dijelu stare škole u naselju Jazavica koji je prvi obnovljen. Povećana je uključenost i sudjelovanje mladih u društvenom životu lokalne zajednice u ruralnim sredinama te je osiguran i rekonstruiran krov u sklopu stare škole za potrebe neometanog izvođenja planiranih aktivnosti. Prema članku objavljenom na internetskoj stranici Novska.in²¹ od prosinca 2020. godine provedeno je ukupno 90 radionica za udruge, djecu i mlade. Navodi se kako je i od početka provedbe projekta, održano preko 70 radionica na temu profesionalnog usmjeravanja, jačanja socijalnih vještina, kreativnosti i likovne

²¹<https://www.novska.in/zanimljivosti/u-kulturnom-centru-za-mlade-jazavica-provodi-se-mnostvo-aktivnosti-za-djecu-i-mlade>

umjetnosti. Također, na samoj internetskoj stranici Odreda izviđača *Zelena patrola* Rajić²² mogu se pronaći razni pozivi na radionice i edukacije koje će se provoditi. Radionica koja je prikazana na slici 11 održana je u sklopu Međunarodnog kampa *Dupin* koji je okupio izviđače iz Europe tijekom ljeta i cijele godine. Time se može zaključiti kako je ovaj projekt rezultirao privlačenjem ljudi iz velikih urbanih područja u manje gradsko naselje i to putem radionica međunarodnog karaktera. Velika zasluga ovom projektu pripada i Odredu izviđača *Zelena patrola* Rajić koja je neprofitna, dobrovoljna udruga za promicanje punih tjelesnih, umnih, društvenih i duhovnih potencijala djece i mladih. Svojim radom i organizacijom radionica, humanitarnih akcija i nizom drugih aktivnosti u sklopu Kulturnog centra za mlade Jazavica (slika 12), zasigurno su pridonijeli da cijeli ovaj projekt zaživi i pokaže kako manja gradska naselja također mogu biti zanimljiva i puna sadržaja različitog karaktera.

Slika 12. Odred izviđača *Zelena patrola* Rajić tijekom provođenja jednih od svojih radionica

Izvor: <https://io-zelena-patrola.com/>

4.4.5. Izgradnja i opremanje tržnice u Jadranovu

Na LAG natječaju kojeg je obavio LAG Vinodol, grad Crikvenica koja je bila i nositelj projekta, a prijavila je projekt pod nazivom *Izgradnja i opremanje tržnica u*

²² <https://centar.io-zelena-patrola.com/>

Jadranovu (slika 13) . Ukupna vrijednost projekta je 115.576,68 EUR (870.812,50 HRK) od kojih je dio sufinanciranih iz bespovratnih sredstava dobivenih na LAG natječaju 31.994,82 EUR (241.064,97 HRK) u sklopu tipa operacije 7.4.1. Jadranovo je mjesto koje broji 1.077 stanovnika te nije imalo tržnicu za opkrbu stanovništva i sve većeg broja turista s lokalnim poljoprivrednim proizvodima s OPG-ova koji se nalaze na području LAG-a Vinodol. Stoga, došlo se na ideju za izradu projekta izgradnje i opremanja tržnice u Jadranovu koja bi bila izgrađena na površini od 270 m².

Slika 13. Oznaka o sufinanciranosti projekta za izgradnju i opremanje tržnice u Jadranovu

Izvor: <https://www.crikvenica.hr/izgradnja-i-opremanje-trznice-u-jadranovu/>

Jadranovo je dobilo novu i modernu tržnicu (slika 14) koja od 270 m² svoje površine sadrži 28% zelene površine koju čini travna zona s niskim, srednjim i visokim raslinjem. Cilj projekta, bio je poboljšati konkurentnost poljoprivrednog sektora te ojačati razvoj područja temeljen na prirodnoj, tradicijskoj i povijesnoj baštini. U dokumentu pod nazivom *Godišnji plan poslovanja društva EKO- MURVICA d.o.o. za 2023.godinu* navodi se kako tržnica u Jadranovu trenutno posluje samo sezonski²³.

²³ <https://ekomurvica.hr/dokumenti/planovi-i-izvjestaji/>

Slika 14. Novoizgrađena tržnica u Jadranovu

Izvor: <https://www.novolist.hr/rijeka-regija/novi-vinodolski-crikvenica/crikvenica-se-svakoga-dana-mijenja-i-naocigled-napreduje/>

4.4.6. Uređenje trga u Peračkom Blatu

Cilj ovog projekta bilo je doprinijeti povećanju kvalitete života ruralnog područja aktiviranjem i obnovom prostora koji je već duže vrijeme bio zapušten. To bi se napravilo kroz niz društvenih, edukativnih i sportskih sadržaja koji su osim za lokalno stanovništvo važni i za turiste i posjetitelje svih dobnih skupina. Nositelj ovog projekta je grad Ploče koji se prijavio na LAG natječaj koji je raspisala LAG Neretva. Ukupna vrijednost projekta koji je gotovo u cjelosti bio sufinanciran od strane LAG-a Neretva iznosi 29.514,23 EUR (222.375,00 HRK).

Uređenje trga u Peračkom Blatu započelo je siječnju 2021. godine te su kroz dva mjeseca radovi bili završeni (slika 15 i 16). Iz Grada Ploče su za Nacionalnu ruralnu mrežu izjavili: „U sklopu predmetnog projekta rekonstruirana je rekreativna zona, što podrazumijeva uređenje igrališta, boćališta, prometnih, pješačkih i zelenih površina. Uređenje i obnova doprinose promociji jedinstvenog okoliša te tako jačaju razvojnu komponentu i potencijal, a istodobno stvaraju preduvjete za integrirani pristup razvoja ovog područja.“²⁴

²⁴ <https://nrm.hr/novosti/uspjesna-prica-lag-neretva/>

Slika 15. Novoizgrađeni trg u Peračkom Blatu (bočalište)

Izvor: <https://nrm.hr/novosti/uspjesna-prica-lag-neretva/>

Slika 16. Novoizgrađeni trg u Peračkom Blatu (autobusna stanica, parking i malonogometno igralište)

Izvor: <https://nrm.hr/novosti/uspjesna-prica-lag-neretva/>

4.4.7. Opremanje prostora kuhinje u Dječjem vrtiću Vinkuran

Na LAG natječaj koji je objavila LAG Južna Istra, Općina Medulin se prijavila s projektom pod nazivom *Opremanje prostora kuhinje u Dječjem vrtiću Vinkuran*. U dokumentu *Službene novine Općine Medulin* pod opisom projekta se navodi kako će se opremanjem prostora, rad kuhinje uskladiti sa Zakonom o zaštiti na radu s obzirom da trenutno ne postoje adekvatni uvjeti zaposlenika kuhinje za rad s hranom u odgojno–obrazovnoj ustanovi. Naime, prijašnja je kuhinja dotrajala, puna vlage, perilica za pranje suđa je bila premala te se nije moglo oprati svo suđe. Nova bi perilica u jednom pranju mogla oprati svo posuđe te dovesti do uštede. Za ciljeve ovog projekta navodi se sljedeće:

- Opremanjem Dječjeg vrtića Vinkuran novom, adekvatnijom kuhinjom unaprijedit će se infrastruktura odgojno–obrazovne ustanove u općini Medulin za korisnike iz naselja Banjole, Vinkuran, Pješćana Uvala, Vintijan i Valbonaša
- Omogućit će se primjereniji prihvat i distribucija hrane za djecu uz primjenu mjera HACCP sustava²⁵
- Osigurat će se prostor za čuvanje zamjenskih obroka namijenjenih djeci s posebnim prehranbenim potrebama i navikama

Slika 17. Nova kuhinja u sklopu Dječjeg vrtića Vinkuran

Izvor: <https://medulin.hr/otvoren-novouređeni-djecji-vrtic-vinkuran/>

Vrijednost projekta koji je u potpunosti pokriven dodijeljenim sredstvima iz LAG natječaja, iznosi 14.811,67 EUR (111.600,00 HRK). Izgled nove kuhinje može se vidjeti na slici 17.

4.4.8. Projekt krajobraznog uređenja parka „Đardin“ u Grohotama

Nositelj projekta krajobraznog uređenja parka „Đardin“ u Grohotama jest Općina Šolta. Park Đardin dugi je niz godina bio omiljeno mjesto okupljanja i druženja mještana otoka Šolte. Također, u parku su se održavale i mnoge manifestacije i sajmovi. U projektu se radilo o očuvanju i saniranju postojećeg zelenila te vrtno-tehničkim i građevinskim radovima kao i uvođenju sustava automatskog navodnjavanja, a sve s ciljem da se navedeni

²⁵ HACCP sustav- dolazi od engleske fraze Hazard Analysis Critical Control Point a označava proces analize opasnosti i kritičnih kontrolnih točaka koji obuhvaća cijeli niz preventivnih postupaka s krajnim ciljem osiguravanja zdravstveno ispravne hrane. (<https://www.pestriid.hr/uvodnj-i-kontrola-haccp-sustava>)

park unaprijedi i nastavi biti mjesto druženja. Vrijednost sredstava koju je Općina Šolta zatražila te navela u projektu s kojim su se prijavili na LAG natječaj LAG-a Škoji je iznosio 64.308,43 EUR (484.531,87 HRK). Za navedeni projekt im je ukupno ugovoreno te isplaćeno nešto manje novaca u iznosu od 62.066,88 EUR (467.642,88 HRK). Navedeni, isplaćeni iznos je svejedno bio dovoljan te je pokrio sve troškove vezano za projekt.

Slika 18. Advent u saniranom i uređenom parku „Dardin“

Izvor: <https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/otoci/soltani-ispracaju-godinu-u-velikom-stilu-u-dardinu-niknulo-adventsko-selo-u-kojem-se-svaku-vecer-jede-pije-i-plese-na-badnjak-opcina-casti-sa-bakalaromsusur-pogledajte-fotogaleriju-1152387>

Slika 18 pokazuje održavanje Adventa u novouređenom parku. To je samo jedna od manifestacija koja se počela ondje održavati. Stoga, može se zaključiti kako je zadovoljen cilj projekta da se od estetski i funkcionalno zapuštenog prostora napravi javni park koji će biti središte raznih događanja u ovome mjestu.

5. ZAKLJUČAK

LAG-ovi su ključni akteri i udruge koje mogu potaknuti ostanak mladih u ruralnim područjima. Također, glavni su pokretači za pripremu LRS-ova pod vodstvom zajednice u okviru LEADER pristupa. Kroz različite tipove operacija i raspisivanjem natječaja u sklopu istih, LAG-ovi su birajući krajnje korisnike operacija mogli izravno utjecati na razvoj i poboljšavanje života u ruralnim područjima. U radu su istražene prijave na natječaje na tip operacije 7.4.1 pod nazivom *Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu* koji se provode putem LRS-a odabranih LAG-ova unutar podmjere 19.2. *Provedba operacija unutar CLLD strategije*. Podaci su dobiveni iz Ministarstva poljoprivrede, a rezultati istraživanja pokazuju sljedeće:

- Na tip operacije 7.4.1 sudjelovao je sveukupno 51 LAG od ukupno 54 LAG-a u RH (zaključno sa veljačom 2023.godine).
- Ukupan iznos zatraženih sredstava u statusu konačne isplate unutar ovog tipa operacije iznosi 9.663.866,29 EUR (72.812.400,56 HRK) dok je iznos isplaćenih sredstava 9.291.811,79 EUR (70.009.155,93 HRK). To znači da je postotak ukupno isplaćenih potpora naprema ukupno zatraženih potpora 96,15% u čemu zasigurno veliku zaslugu imaju nositelji projekata i cijeli tim koji je pripremao potrebnu dokumentaciju za prijavu na LAG natječaj. Potrebna je velika stručnost, znanje i iskustvo za realnu procjenu troška dovoljnog za završetak projekta.
- Ukupni iznos svih projekata - u fazi konačne isplate, u statusu odobrenog (u tijeku), odobrenog (plaćanje u tijeku) i ugovorenog statusu iznosi oko 14.600.000,00 EUR, što je visoki iznos kojim LAG-ovi mogu utjecati na ruralni razvoj. Konkretni primjeri projekata navedeni u radu koji su nakon konačne isplate završeni, pokazuju da su svi zacrtani ciljevi projekta u potpunosti ispunjeni.
- LAG Međimurski doli i bregi sa 11 projekata i sveukupnim isplaćenim sredstvima od 433.611,79 EUR (3.267.047,50 HRK) je LAG s najvećim iznosom isplaćenih sredstava u projektima koji su u fazi konačne isplate.
- LAG Podravina sa sveukupno 16 projekata koji su u fazi konačne isplate je LAG s najviše projekata od svih LAG-ova.
- Od 315 natječaja koji su u fazi konačne isplate, na njih 308 su se prijavili gradovi i općine (točnije 243 općina te 65 gradova).

- Većina projekata je usmjerena na poboljšanje usluga ruralnog stanovništva izgradnjom ili obnovom trgova ili parkova, dok je samo njih nekolicina usmjerena prema izgradnji, obnovi ili dogradnji vrtića.
- Od ukupnog broja projekata, vrlo malo ih je bilo namijenjeno poboljšanju infrastrukture (ceste, prilazi i putevi) te digitalizaciji ruralnih područja.

Iz analiziranih projekata može se zaključiti da su LAG-ovi doprinijeli ruralnom razvoju na način da su izravno utjecali na ostanak stanovništva u ruralnim područjima obnovom sportskih centara, vrtića, kulturnih centara i parkova kroz provedene projekte. Održavanjem manifestacija u parkovima ili radionica u nekima od ustanova, zasigurno se ne samo zadržavaju stanovnici u ruralnim područjima već se i privlače drugi stanovnici za eventualno doseljenje u ruralne krajeve. Stoga, u budućnosti treba ulagati u projekte koji će biti posvećeni tome da se približe uvjeti života u ruralnom području s onim u urbanom području. Takvim potezima, ruralna područja neće više biti sinonim za neke zabačene krajeve, već će biti mjesto na kojem će se kvaliteta života i usluga izjednačiti s onima u urbanim područjima.

6. LITERATURA

1. Antičić, T. (2018): Lokalne akcijske grupe kao podrška razvoju gospodarstva. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
Preuzeto sa: <https://repositorij.unipu.hr/en/islandora/object/unipu%3A3269> (7. kolovoz 2023.)
2. Baturina, D., Bežovan, G. i Pavić-Rogošić, L. (2023). Analiza mogućnosti i ograničenja djelovanja LAGova u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, 61 (1 (226)), 165-196. Preuzeto sa: <https://doi.org/10.5673/sip.61.1.8> (8. kolovoza 2023.)
3. Cifrić, I. (1999). Globalizacija i ruralni razvoj. *Sociologija i prostor*, (146), 387-405. Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/119977> (7. kolovoza 2023.)
4. Čagalj, M., Ivanković, M., Dulčić, Ž., Grgić, I. i Paštar, M. (2021): Tipologija ruralnog prostora Republike Hrvatske s posebnim osvrtom na Splitsko-dalmatinsku županiju. *Agroekonomia Croatica*, 11 (1), 93-103. Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/269945>, (15. svibnja 2023.)
5. Čavrak, V. (2003). Održivi razvoj ruralnih područja Hrvatske. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 1 (1), 61-77. Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/26171>. (7. kolovoza 2023.)
6. Novota, S., Vlašić, I., Velinova, R., Geratliev, K., Borissova, O. (2009): Europski fondovi za hrvatske projekte, Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije, Zagreb. Preuzeto sa: https://www.safu.hr/datastore/filestore/10/Europski_fondovi_za_hrvatske_projekte.pdf, (20. svibnja 2023.)
7. Pavić-Rogošić, L. (2010): Zajedno za održivi razvoj ruralnih područja, Hrvatska mreža za ruralni razvoj i Održivi razvoj zajednice, Zagreb. Preuzeto sa: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/09/leader-prirucnikzajedno-za-odrzivi-razvoj_web.pdf, (21. svibnja 2023.)
8. Pravilnik o provedbi mjera Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020., NN 91/2019, 37/2020, 31/2021/ 134/2021, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_09_91_1810.html, (11. svibnja 2023.)
9. Pravilnik o provedbi podmjere 19.2. »Provedba operacija unutar CLLD strategije«, podmjere 19.3. »Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a« i podmjere 19.4. »Tekući troškovi i animacija« unutar mjere 19 »Potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER (CLLD – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)« iz Programa ruralnog razvoja

Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020., NN 96/2017, 53/2018, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_09_96_2217.html, (26. svibnja 2023.)

10. Pejnović, D., Radeljak Kaufmann, P. i Lukić, A. (2017): Utjecaj zadrugarstva na regionalni i ruralni razvoj Hrvatske. *Hrvatski geografski glasnik*, 79 (2), 51-85. Preuzeto sa: <https://doi.org/10.21861/HGG.2017.79.02.03>, (11. svibnja 2023.)

11. Peršurić, I., S, Anita., Juraković, L., i Trošt, K. (2009): Leader programi i njihova funkcija u ruralnom razvoju *Zbornik radova 44. hrvatskog i 4. međunarodnog simpozija agronoma / Marić, S.,; Lončarić., Z. (ur.), Osijek: Poljoprivredni fakultet, 2009. str. 178-182* (poster, međunarodna recenzija, cjeloviti rad (in extenso), znanstveni). Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/file/391532>, (15. svibnja 2023.)

12. Škrtić, M., Mikić, M. (2011): Poduzetništvo, Sinegrija d.o.o., Zagreb, str. 91.

13. Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A. (2002): Prostor iza: Kako modernizacija mijenja Hrvatsko selo, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb. Preuzeto sa: https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/funkcionalni/lica_nigdine/LN_kb_11.pdf, (11. svibnja 2023.)

Internetske stranice:

Internetska stranica Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, <https://www.apprrr.hr/>, (10. svibnja 2023.)

Internetska stranica Dobrovoljnog vatrogasnog društva Brckovljani, <https://www.facebook.com/p/Dvd-Brckovljani-100077506122405/>, (6. lipnja 2023.)

Internetska stranica Eko-murvice d.o.o., <https://ekomurvica.hr/>, (9. lipnja 2023.)

Internetska stranica grada Crikvenice, <https://www.crikvenica.hr/>, (11. lipnja 2023.)

Internetska stranica Hrvatske mreže za ruralni razvoj, <https://hmrr.hr/>, (10. svibnja 2023.)

Internetska stranica Leader Mreže Hrvatske, <https://www.lmh.hr/leader-clld/leader.>, (10. svibnja 2023.)

Internetska stranica Lokalne akcijske grupe – Izvor, <http://lag-izvor.eu/>, (24. svibnja 2023.)

Internetska stranica Lokalne akcijske grupe – Prigorje, <https://www.lag-prigorje.hr/>, (2. lipnja 2023.)

Internetska stranica Lokalne akcijske grupe – Sjeverna Istra, <https://www.lag-sjevernaistra.hr/>, (3. lipnja 2023.)

Internetska stranica Lokalne akcijske grupe – Virovitički prsten, <https://www.lagvip.hr/>, (2. lipnja 2023.)

Internetska stranica Lokalne akcijske grupe – Zeleni trokut, <https://lag-zelenitrokut.com/>, (3. lipnja 2023.)

Internetska stranica Ministarstva poljoprivrede, <https://poljoprivreda.gov.hr/>, (11. svibnja 2023.)

Internetska stranica Natječaja za provedbu tipa operacije 7.4.1. unutar podmjere 19.2., <https://www.apprrr.hr/podmjera-19-2-provedba-operacija-unutar-clld-strategije/>, (11. svibnja 2023.)

Internetska stranica Nacionalne ruralne mreže, <https://nrm.hr/>, (11. svibnja 2023.)

Internetska stranica Novog lista, <https://www.novolist.hr/>, (5. lipnja 2023.)

Internetska stranica Odreda Izviđača *Zelena patrola* Rajić, <https://io-zelena-patrola.com/>, (6. lipnja 2023.)

Internetska stranica Općine Brckovljani, <http://www.brckovljani.hr/>, (6. lipnja 2023.)

Internetska stranica Općine Lukač, <https://www.opcina-lukac.hr/>, (5. lipnja 2023.)

Internetska stranica Općine Rasinja, <https://www.rasinja.hr/>, (6. lipnja 2023.)

Internetska stranica Programa ruralnog razvoja, <https://ruralnirazvoj.hr/>, (11. svibnja 2023.)

Internetska stranica Virovitičko – podravske županije, <https://www.vpz.hr/>, (9. lipnja 2023.)

7. PRILOZI

Prilog 1. Izgled jednog dijela datoteke u Excelu s podacima o prijavljenim projektima LAG-ova na različite tipova operacija

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
Mjera	Natječaj	Broj natj	Regista	Klasa	Naziv p	Naziv n	Pripadn	Status i	OIB	Naselje	JLS	Župani	Broj stv	Iznos zatražene potpc	Iznos ugovorenih sredsta
1	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30080		19-02/008 BATELIA C LOKALNA	Konačno				10450 Rasi Jastrebarski	Zagrebački			14.822,22	14.822,22
2	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30090		19-02/008 OPG PALU LOKALNA	Konačno				10450 Klin Klinča Seli	Zagrebački			14.822,22	14.822,22
3	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30097		19-02/008 PUŠIĆ MA LOKALNA	Konačno				10291 Kraj Marija Gori	Zagrebački			14.822,22	14.822,22
4	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30433		19-02/009 NUGLI, ŽA LOKALNA	Konačno				22213 Čist Vodice	Šibensko-ki			1.549,94	14.822,22
5	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30580		19-02/011 OPG LOVIĆ LOKALNA	Konačno				35252 Star Brodski St	Brodsko-p			14.822,22	14.822,22
6	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30591		19-02/010 KOPORČIĆ LOKALNA	Konačno				35252 Broj Brodski St	Brodsko-p			14.822,22	14.822,22
7	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30617		19-02/010 OPG MAIR LOKALNA	Konačno				35410 Živi Orlovac	Brodsko-p			14.822,22	14.822,22
8	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30625		19-02/012 OPG HAS, LOKALNA	Konačno				35000 Kan Bebrina	Brodsko-p			14.822,22	14.822,22
9	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	30632		19-02/012 ANIČIĆ JO LOKALNA	Konačno				35252 Broj Brodski St	Brodsko-p			14.822,22	14.822,22
10	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	31056		19-02/012 KOLAREK I LOKALNA	Konačno				48316 Dm Dmje	Koprivnički			14.822,22	14.822,22
11	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	31067		19-02/013 OPG ŠVAR LOKALNA	Konačno				48350 Suh Đurđevac	Koprivnički			14.822,22	14.822,22
12	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	31416		19-02/013 FRANJO IV LOKALNA	Konačno				33515 Nov Orahovica	Virovitički			14.822,22	14.822,22
13	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	31424		19-02/013 BRANKA Š LOKALNA	Konačno				33515 Ora Orahovica	Virovitički			14.822,22	14.822,22
14	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	31733		19-02/015 PČELARST LOKALNA	Konačno				51250 Brit Vinodolski	Primorski			14.822,22	14.822,22
15	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42072		19-02/011 SANELA LI LOKALNA	Konačno				32242 Nov Stari Janki	Vukovarski			14.822,22	14.822,22
16	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42081		19-02/011 OPG KOLA LOKALNA	Konačno				32236 Ilok Ilok	Vukovarski			14.822,22	14.822,22
17	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42089		19-02/011 ZLATICA IV LOKALNA	Konačno				21465 Vris Jelša	Splitsko-d			14.710,93	14.710,93
18	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42090		19-02/013 OPG "LUX" LOKALNA	Konačno				51306 Gor Čabar	Primorski			14.771,05	14.771,05
19	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42098		19-02/014 OPG CRN LOKALNA	Konačno				51300 Mrk Mrkopalj	Primorski			14.771,05	14.771,05
20	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42105		19-02/015 MAUHAR, LOKALNA	Konačno				51300 Sed Delnice	Primorski			14.771,05	14.771,05
21	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42106		19-02/014 OPG APIN LOKALNA	Konačno				51300 Skri Skrad	Primorski			14.771,05	14.771,05
22	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42113		19-02/017 OPG RISTI LOKALNA	Konačno				52100 Voc Vodnjan	Istarska			14.822,22	14.822,22
23	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42115		19-02/017 OPG VALT LOKALNA	Odobren				52100 Voc Vodnjan	Istarska			14.822,22	14.822,22
24	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42121		19-02/017 OPG PEKK LOKALNA	Konačno				52100 Voc Vodnjan	Istarska			14.822,22	14.822,22
25	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	42122		19-02/015 SCHLEIS G LOKALNA	Konačno				31400 Đak Đakovo	Osječko-b			14.822,22	14.822,22
26	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	43142		19-02/019 OPG KULA LOKALNA	Konačno				53000 Gos Gospić	Ličko-senj			14.771,05	14.771,05
27	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	43150		19-02/019 OPG JUŠO LOKALNA	Konačno				53260 Križ Brinje	Ličko-senj			14.771,05	14.771,05
28	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	1	43151		19-02/019 OPG MARI LOKALNA	Konačno				53000 Lič Gospić	Ličko-senj			14.771,05	14.771,05
29	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	65259		19-02/034 PČELARST LOKALNA	Odobren				51218 Buz Čavle	Primorski			14.816,44	14.816,44
30	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	65261		19-02/035 API KVARI LOKALNA	Odobren				51250 Kler Novi Vino	Primorski			14.816,44	14.816,44
31	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	65262		19-02/033 OPG SAM LOKALNA	Odobren				51226 Praj Bakar	Primorski			14.816,44	14.816,44
32	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	71041		19-02/037 STANIŠIĆ I LOKALNA	Konačno				35212 Gari Gardin	Brodsko-p			14.810,87	14.810,87
33	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	71074		19-02/037 IVAN KOK LOKALNA	Konačno				35222 Gur Gundinci	Brodsko-p			14.810,87	14.810,87
34	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	71076		19-02/037 OPG MAJ LOKALNA	Konačno				35220 Siki Sikineci	Brodsko-p			14.810,87	14.810,87
35	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	73748		19-02/040 SVETI TON LOKALNA	Odobren				23235 vsri vsri	Zadarska			14.828,79	14.828,79
36	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	73792		19-02/040 ŠALINA ŽE LOKALNA	Konačno				23242 Pod Posedarje	Zadarska			14.828,79	14.828,79
37	19.2 - Provi M19.2-6.3.1-LAG-1. natječaj	2	74517		19-02/041 PERICA DJ LOKALNA	Konačno				23450 Kru Obrovac	Zadarska			14.828,79	14.828,79

Izvor: Sekundarni izvor podataka dobiven od Ministarstva poljoprivrede

Prilog 2. Prikaz podataka prilikom odabira pojedinog LAG-a (na slici odabran LAG Adrion)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
1	Natječaj prema tipu operacije	STATUS: Konačno isplaćen	Iznos zatraže	Iznos ugovor	Iznos dodijelje	Iznos isplaće	STATUS: Odol	Iznos zatražene	Iznos ugovor	Iznos dodije	Iznos isplać	STATUS: O	Iznos zatraže	Iznos ugovor	Iznos dodije
2	4.1.1.	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP
3	4.2.1.	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP
4	6.1.1.	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP
5	6.3.1.		39	580.180,14	580.180,14	580.180,14	580.180,14	20	299.180,70	299.180,70	299.180,70	149.590,35	2	29.583,92	29.583,92
6	6.4.1.	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP	NP
7	7.4.1.		3	86.580,71	86.580,71	84.834,52	84.834,52	1	29.502,29	29.502,29	29.502,29	14.751,14	2	59.376,86	

STATUSI PO BOJAMA:	
	STATUS: Konačno isplaćen
	STATUS: Odobren, plaćanje u tijeku
	STATUS: Odustajanje
	STATUS: Odbijen, ZP1
	STATUS: Odobren, u tijeku
	STATUS: Odobren, ZP2 u tijeku
	STATUS: U obradi
	STATUS: Ugovor sklopljen

LAG	STATUS
ADRION	Konačno isplaćen
BARANJA	Odobren, plaćanje u tijeku
BILOGORA-PAPUK	Odobren, u tijeku
BOSUTSKI NIZ	Odobren, ZP2 u tijeku
BURA	Odobren, u tijeku
CETINSKA KRAJINA	Odobren, ZP2 u tijeku
FRANKOPAN	Odobren, u tijeku
GORSKI KOTAR	Odobren, plaćanje u tijeku
ISTOČNA ISTRA	Odobren, u tijeku
IZVOR	Odobren, plaćanje u tijeku
JUŽNA ISTRA	Odobren, u tijeku
KARAŠICA	Odobren, u tijeku
KRKA	Odobren, u tijeku
KVARNERSKI OTOCI	Odobren, plaćanje u tijeku
LAURA	Odobren, u tijeku

Izvor: Vlastita izrada na temelju podataka dobivenih iz Ministarstva poljoprivrede

Prilog 3. Tablica s podacima o broju projekata (po LAG-u) u statusu konačne isplate

Ime LAG-a	Broj projekata u sklopu tipa operacije 7.4.1. u statusu Konačne isplate	Sveukupni iznos isplaćenih sredstava
"5"	5	121.765,39 €
ADRION	3	84.834,53 €
BARANJA	14	191.615,80 €
BILOGORA-PAPUK	6	169.899,99 €
BOSUTSKI NIZ	6	115.263,10 €
BRAČ	0	- €
BURA	3	82.515,68 €
CETINSKA KRAJINA	0	- €
FRANKOPAN	5	213.701,29 €
GORSKI KOTAR	3	144.163,92 €
ISTOČNA ISTRA	4	78.145,47 €
IZVOR	14	270.402,41 €
JUŽNA ISTRA	7	98.020,20 €
KARAŠICA	10	312.540,42 €
KRKA	3	72.640,94 €
KVARNERSKI OTOCI	1	14.604,82 €
LAURA	3	227.251,30 €

LIKA	3	173.489,74 €
MARETA	9	321.171,61 €
MARINIANIS	3	215.335,24 €
MEĐIMURSKI DOLI I BREGI	11	433.611,79 €
MENTORIDES	-	-
MORE 249	3	82.091,12 €
MOSLAVINA	11	350.587,22 €
MURA-DRAVA	11	393.853,56 €
NERETVA	3	92.643,92 €
PAPUK	6	149.970,82 €
PETROVA GORA	3	53.071,32 €
PODRAVINA	16	271.635,06 €
POSAVINA	4	94.531,56 €
PRIGORJE	6	205.155,35 €
PRIGORJE-ZAGORJE	10	325.017,69 €
SAVA	7	202.800,50 €
SJEVERNA BILOGORA	5	97.585,38 €
SJEVERNA ISTRA	9	162.161,70 €
SJEVEROZAPAD	12	373.434,83 €
SLAVONSKA RAVNICA	8	237.572,59 €
SREDIŠNJA ISTRA	11	205.936,09 €
SRIJEM	5	215.231,45 €
STROSSMAYER	4	152.389,65 €
ŠKOJI	5	290.873,88 €
ŠUMANOVCI	4	89.598,68 €
TERRA LIBURNA	3	145.746,61 €
UNA	-	-
VALLIS COLAPIS	-	-
VINODOL	6	191.386,50 €
VIROVITIČKI PRSTEN	9	300.577,03 €
VUKA-DUNAV	6	86.519,68 €
ZAGORA	0	- €
ZAGORJE-SUTLA	9	308.410,24 €
ZAPADNA SLAVONIJA	4	106.335,25 €
ZELENI BREGI	15	290.670,54 €
ZELENI TROKUT	5	376.260,31 €
ZRINSKA GORA	2	98.789,62 €
SVEUKUPNO	315	9.291.811,79 €

Izvor: Vlastita izrada na temelju podataka dobivenih iz Ministarstva poljoprivrede

SAŽETAK

Cilj Europske unije je zaustaviti negativan trend odlaska stanovništva iz ruralnih u urbana područja. Provedbom različitih projekata, uspostavom lokalnih akcijskih grupa i LEADER programa, Europska unija pokušava donekle izjednačiti život u ruralnih područja sa onim u urbanim područjima.

Cilj ovog rada je prikazati koji su LAG-ovi i s kojim iznosima sredstava raspolagali i samim time utjecali na ruralni razvoj nekog područja. Na temelju podataka dobivenih iz Ministarstva poljoprivrede u sklopu tipa operacije 7.4.1. sveukupno je sudjelovao 51 LAG. Ukupan iznos svih projekata koji su u fazi konačne isplate, u statusu odobrenog (u tijeku), odobrenog (plaćanje u tijeku) te ugovorenog statusu iznosi oko 14.600.000,00 EUR. Može se zaključiti da su, zahvaljujući vrlo visokim financijskim iznosima, LAG-ovi u velikoj mjeri utjecali na ruralni razvoj na način da su unaprjeđivanjem specifičnih sadržaja koji su nedostajali u konkretnom gradu ili općini, u velikoj mjeri utjecali na ruralno područje i ruralni razvoj.

Ključne riječi: ruralni razvoj, tip operacije 7.4.1., lokalne akcijske grupe, LEADER